

УДК 331.55:331.5:335.01

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-93-4>

Федотова Т. А.

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Досліджено зміни у міграційних потоках та їх обсягах внаслідок ведення бойових дій в Україні. Проаналізовано вектори міграції з України до країн світу. Визначено негативні наслідки руйнування трудового потенціалу як елементу національної економіки України через трансформаційний рух робочої сили. Встановлено основні складові елементи трудового потенціалу, що зазнають впливу, та проаналізовано характер їх змін. Зроблено висновки про наявність проблеми втрати цінності людського потенціалу в Україні, яка не вирішується, і з часом тільки поглиблюється. Результати та висновки окремих досліджень, що проводилися на базі локальних конфліктів в країнах світу, на сьогодні вже в багатьох аспектах застаріли і істотно відрізняються від впливу сучасних конфліктів. Передбачено, що повернення до довоєнного рівня розвитку трудового потенціалу буде потребувати великої кількості часу, значного інвестування та спеціальної системи організаційно-структурних заходів, а деякі втрати на жаль залишаться незворотними та невідновлювальними.

Ключові слова: міграція, міграційні вектори, національна економіка, трудовий потенціал.

Постановка проблеми. На економічний розвиток країни впливають наслідки озброєного конфлікту будь-якого рівня: руйнування виробничих потужностей, інфраструктури, транспорту, втрата можливості використати землі в результаті обстрілу, мінування, забруднення. Також виїзд робочої сили з території працевлаштування та країни взагалі, втрати серед цивільного населення мають певний ступінь впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В період після Першої і Другої світової війни мали місце численні дослідження впливу конфліктів на національні економіки. З початком протистояння на Донбасі дослідники також почали звертати увагу на аналіз цього питання.

Увагу вимушеній міграції приділяв Н. П. Павлів-Самоїл, О. Г. Сидорчук та В. І. Надрага, в тому числі в умовах ситуації в Криму і на Донбасі. В. П. Горбуліна, О. І. Деміденко, О. А. Малиновська, О. О. Коломієць розглядали міграційні процеси в умовах гібридної війни з Росією. О. Я. Капінус окремо вивчала дане питання в умовах збройного конфлікту на сході України. Також слід зазначити на дослідження Ю. Залознової та Н. Азьмук, що розглядають безпосередньо вплив війни на стан людського капіталу. Колектив авторів за ред. М. І. Іншина, І. С. Сахарук досліджував на монографічному рівні розвиток трудового потенціалу в рамках соціальної безпеки. Питання ринку праці в умовах війни було предметом дослідження аналітичного центру Розумкова (О. Пищуліна та К. Мркевич).

Проте слід враховувати, що локальні озброєні конфлікти і громадянські війни сучасного періоду мають іншу специфіку, тактику і інтенсивність, що відповідно впливає на їх економічні наслідки. До того ж за обсягами, наслідками та особливостями ведення війна, що зараз йде в Україні, має дуже специфічний характер.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У зв'язку з порівняно короткостроковим періодом ведення військових дій на території України, можна говорити практично про відсутність публікацій в цьому напрямі, і тим більше в такому вузькому напрямі як їх вплив на трудовий потенціал держави. Певною мірою мають місце дослідження, і те більше науково-публіцистичного характеру або аналітичного

огляду наявних статистичних даних міжнародних організацій, в частині міграційних процесів. Тому можна констатувати, що обраний напрям залишається недослідженим.

Постановка завдання. Головною метою цієї роботи є висвітлення та узагальнення основних факторів, що знижують ефективність трудового потенціалу країни в умовах бойових дій.

Виклад основного матеріалу. Якщо проаналізувати останні дані базової оцінки території 954 громад (21 область та м. Київ), яку проводила Міжнародна організація з міграції з 8 по 19 серпня 2022 року щодо внутрішньо переміщених осіб, то можна відмітити формування після півроку воєнних дій інших тенденцій, ніж ті, що були характерні в перші місяці початку війни (рис. 1). Звісно ці дані не зовсім повні, адже не всі ВПО офіційно реєструються, частина з них знаходилась в цьому процесі на момент обстеження.

Якщо порівняти з попередніми обстеженнями, то слід зазначити на стійку тенденцію лідирування Дніпропетровської області. Київська та Харківська області, які з початку війни були донорами переміщених осіб, після звільнення територій, стали лідерами в прийманні переселенців через їх близькість до зон бойових дій.

У кількох західних областях відбувається зменшення чисельності ВПО (Львівська, Івано-Франківська), як через повернення їх до місця проживання, зокрема в Київську та Харківську області, так і через їх подальші пересування, в основному за кордон.

Даний процес міграції через протистояння з Росією в Україні розпочався ще в 2014 році. Якщо проаналізувати аналітичні дані за роки, що передували початку активних воєнних дій, то можна визначити зовсім інші тенденції щодо спрямування міграційних потоків. Зокрема переважною була частина переміщень всередині країни, практично стовідсоткову частину біженців прийняли країни, які є сусідами, багато біженців в цей період виїхало до Росії, Польща не займала такі лідируючі позиції щодо прийому переселенців [2, с. 87–105]. Всі ці тенденції не є характерними для міграційного процесу в 2022 році.

За даними ООН, число українських біженців з початку конфлікту склало понад 14 млн. осіб [3]. Для порівняння наприкінці червня 2015 року

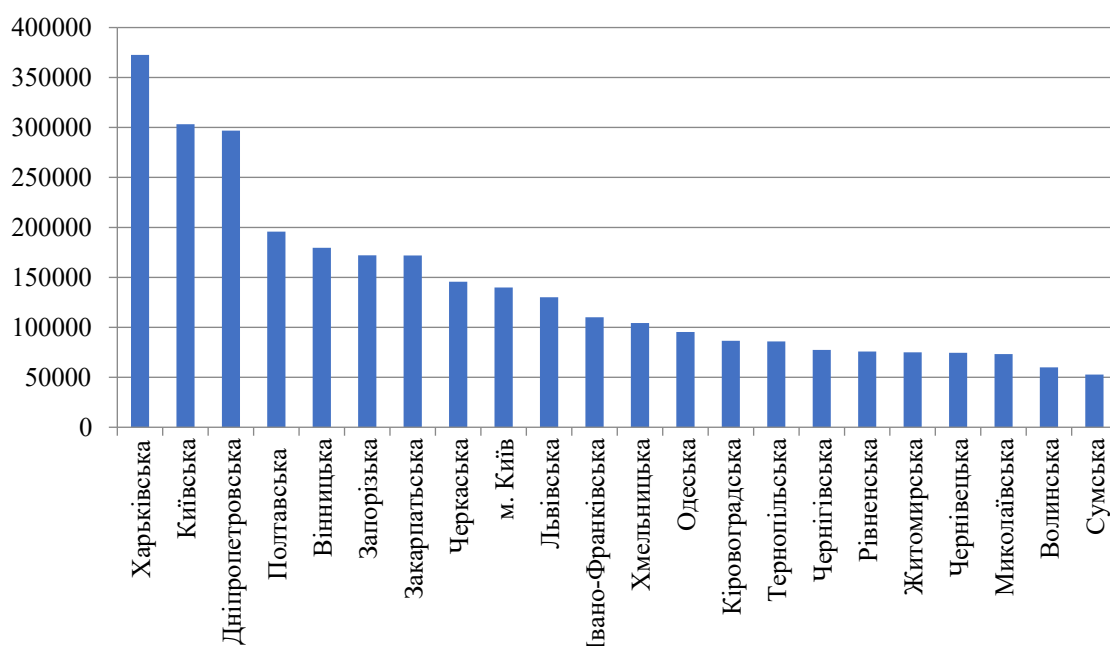

Рис. 1. Розподіл чисельності ВПО по території України

Джерело: побудовано автором за даними [1, с. 3]

експерти ООН нарахували у світі 900300 біженців з України [4]. За їх підрахунками у лютому 2015 року чисельність вимушених переселенців в Україні склала 1007900 осіб [5]. Слід підкреслити, що ці цифри містять лише підрахунок зареєстрованих переміщених осіб, тому наведені дані з урахуванням незареєстрованих осіб є значно більшими.

За даними МОМ приблизно на середину літа їх чисельність складає близько 12 млн. осіб. Велику частину з них прийняла Польща. За даними, оприлюдненими єврокомісаром у внутрішніх справах І. Йоханссон влітку, з початку російсько-української війни в країні ЄС прибуло 8 млн. громадян України. Йоханссон відмітила, що це число відповідає населенню майже однієї країни в ЄС. За її даними, 4 млн. українців подали заявки і зареєструвалися для тимчасового захисту, що надається ЄС і дає такі можливості, як проживання, робота і освіта [6].

Українці можуть вільно пересуватися з України в країну ЄС, де вони знайшли притулок. Частина українців за це час вже повернулася у свою країну (близько 5,5 млн. українців [7]). Переважна частина повернень – українці, які переїхали в інші регіони України, з-за кордону повернулося тільки 10% українців [8].

Вектори міграції з України через бойові дії представлені на рис. 2. В наведених даних щодо Молдови можуть мати місце випадку подвійного рахунку. Відносно Росії слід відмітити ще 105 тисяч осіб., які за період 18-23 лютого 2022 року скористалися закликком перебраться із сепаратистських регіонів Донбасу в РФ.

Навіть у разі внутрішньої міграції по країні робочої сили із зони озброєного конфлікту з працевлаштуванням на новому місці негативний вплив в більшому ступені зберігається. Адже внаслідок переїзду людина не завжди працевлаштується за своєю спеціальністю, через відсутність роботи за спеціальністю або через працю на спе-

цифічних підприємствах. Особливо це стосується фахівців вузького профілю, або таких, що працювали на підприємствах, які представлені на певній території або одинарні за своїм родом діяльності у країні. Через це такі фахівці йдуть на роботу, де не потребується досвіду або спеціальних знань та навичок. З часом такі працівники втрачають свою кваліфікацію як фахівці та набутий досвід. А через руйнування підприємств їх трудовий потенціал вже може не знадобитися тривалий час, що в підсумку призведе практично до повної втрати ними кваліфікації та досвіду. Так за даними МОМ 19% ВПО в Україні погодилися працювати на низькооплачуваній роботі, 17% не за фахом, на менш кваліфікованій роботі [9, с. 7].

Проте лише 31% опитаних ВПО мали за останній тиждень перед опитуванням оплачувану роботу, а 27% були безробітними в пошуках роботи і 11% без пошуку роботи, ще 16% ВПО здійснювали домогосподарську діяльність. Інший відсоток складають пенсіонери, студенти, інваліди та ін.

За прагненнями щодо сфери працевлаштування, розподіл виглядає наступним чином:

- робота за наймом – 46%;
- відкриття власної справи – 25%;
- самозайнятість – 1%;
- будь-яка робота – 4%;
- не відомо – 4%;
- інше – 20% [9, с. 7].

Розподіл безробітних серед ВПО у віці 18-64 роки за даними опитування МОМ по областях України відбувається нерівномірно (рис. 3).

Отже, найбільша їх чисельність спостерігається на півдні та у Києві, що в першому випадку пояснюється в певній мірі найбільш тривалими бойовими діями та прифронтовими територіями, розривом господарських зв'язків через окупацію або неможливістю працювати під постійними обстрілами. В другому випадку – зростанням чисельності переміщених осіб, як показав попере-

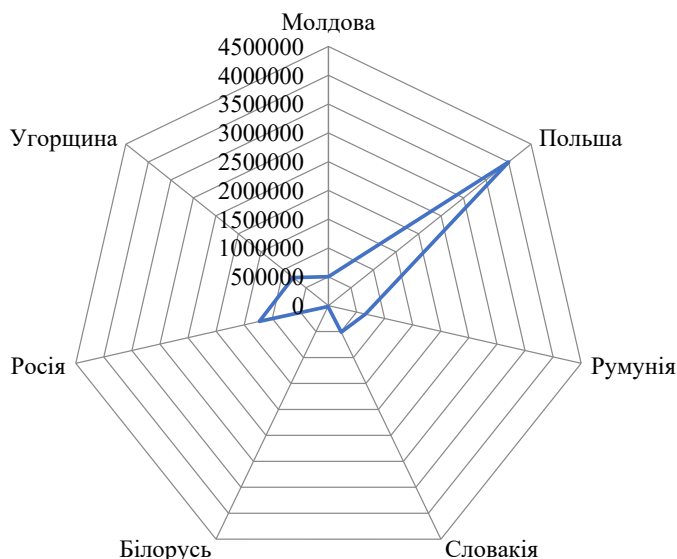

Рис. 2. Вектори міграції з України за даними OSM, УВКБ ООН станом на 16.06.2022 р.

Джерело: [10]

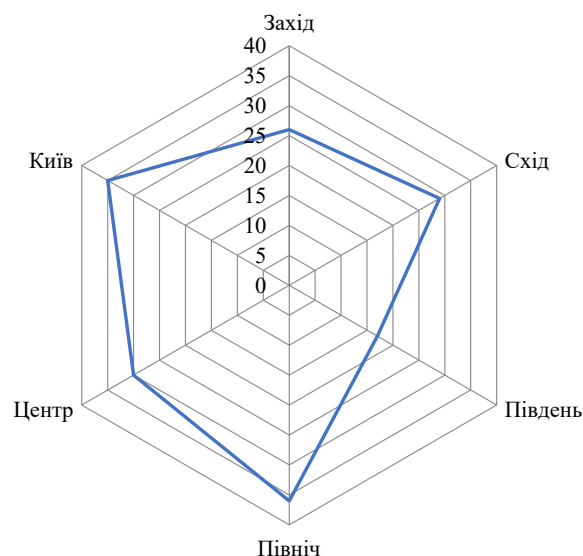

Рис. 3. Розподіл безробітних серед ВПО по території України

Джерело: [9, с. 7]

дній аналіз, більша частина з яких прагне певний час бути в безпечному місті, а потім повернутися до своїх осель, тому вони існують на заощадження та допомогу, не прагнучи до працевлаштування.

Значно знижується освітній рівень та його якість, майбутній трудовий потенціал зараз обмежений у доступі до освіти на всіх рівнях, багато хто має перерви у навчанні, особливо серед переміщених осіб. За даними опитування МОМ близько 38% сімей із дітьми 5-17 років серед переміщених осіб і 25% серед непереміщених не мають повноцінного доступу до освіти. На Сході 16% домогосподарств переміщених осіб з дітьми шкільного віку взагалі не мають доступу до освіти [9, с. 12].

Ще однією проблемою втрати цінності людського потенціалу слід визначити погіршення здоров'я. В першу чергу негативний вплив на це надають самі події, що ведуть до психологічного напруження, виникнення і загострення захворювань. По-друге, це погіршення якості харчування, що теж погіршує стан здоров'я та придатності до працездатності. І по третє, за даними опитування

МОМ визначена така тенденція, що майже кожна четверта людина (23%) в Україні змушена була припинити вживати ліки через їх недоступність або високу вартість [9, с. 10].

Висновки і пропозиції. Таким чином, незважаючи на значне зростання зайнятості в певних регіонах через внутрішню міграцію в умовах конфлікту, переважає негативний вплив на національну економіку внаслідок скорочення робочих місць у країні в цілому із-за жертв або еміграції та погіршення якості трудового потенціалу. Основними негативними аспектами в частині людського потенціалу є втрата професійних навичок, набутого досвіду, погіршення якісного стану (в першу чергу здоров'я) і освітнього рівня, структурні диспропорції через зміни у кон'юнктурі ринку щодо наявних спеціалістів та попиту на них. В сучасних умовах першочерговим завданням є розробка стратегії збереження наявного трудового потенціалу, створення умов для повернення в країну робочої сили та скорочення інформаційного розриву на ринку праці задля подолання безробіття.

Список використаних джерел:

1. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні за 10 тур. Облік внутрішнього переміщення. Обласний та районний рівень. Звітний період: 8-19 серпня. Опубліковано 31 серпня 2022 р. 7 с. С. 3.
2. Лавер О. Сучасні демографічні проблеми України: біженці, внутрішньо переміщені особи та нелегальна міграція. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2018. Вип. 1 (20). С. 87-105.
3. УВКБ ООН оновлює дані про біженців з України, які відображають останні переміщення. Офіційний сайт УВКБ ООН. URL: https://www.unhcr.org/ua/46047-unhcr-updates-ukraine-refugee-data-reflecting-recent-movements_ua.html
4. Лысенков В. Украинцы массово бегут в Россию. URL: <http://podrobnosti.ua/2043369>
5. В Україні понад 1 мільйон переселенців – ООН. *24 канал*. 14.02.2015.
6. Чи можуть українські біженці, які виїхали з Європи додому, знову повернутися до ЄС: пояснила Єврокомісар.
7. 03.08.2022. URL: <https://www.0382.ua/news/3437303/ci-mozut-ukrainski-bizenci-aki-viihali-z-evropi-dodomu-znovu-povernutisa-do-es-roasnila-evrokomisar>
8. Звіт Міжнародної організації по міграції (МОМ), 29 червня 2022 р. Звіт МОМ підготовлений на основі автоматизованого телефонного опитування, проведеного з 17-го по 23 червня, учасниками якого став 2001 респондент старше 18 років.
9. В ООН підрахували, скільки біженців уже повернулося в Україну. *Слово і діло*. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/16/novyna/svit/oon-pidrahuvaly-skilky-bizhencziv-uzhe-povernulosya-ukrayinu>
10. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 8. 23 серпня 2022 року. 14 с. С. 7.
11. Портал оперативних даних. УВКБ ООН. Ситуація з біженцями в Україні. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.23680058.1611198234.1664448820-781933607.1664448820

References:

1. International Organization for Migration (2022) Zvit pro vnutrishnye peremishchennya v Ukrayini za 10 tur [Report on internal displacement in Ukraine for the 10th round]. Oblik vnutrishn'oho peremishchennya. Oblasnyy ta rayonnyy riven'. Zvitnyy period: 8-19 serpnia 2022.
2. Laver O. (2018) Suchasni demografichni problemy Ukrayiny: bizhentsi, vnutrishn'o peremishcheni osoby ta nelegal'na mihratsiya [Modern demographic problems of Ukraine: refugees, internally displaced persons and illegal migration]. *Heopolityka Ukrayiny: istoriya i suchasnist*, vol. 1 (20), pp. 87–105.
3. UVKB OON (2022) UVKB OON onovlyuye dani pro bizhentsiv z Ukrayiny, yaki vidobrazhayut' ostanni peremishchennya [UNHCR updates data on refugees from Ukraine to reflect recent movements]. Ofitsiynyy sayt UVBK OON. Available at: https://www.unhcr.org/ua/46047-unhcr-updates-ukraine-refugee-data-reflecting-recent-movement-s_ua.html
4. Lysenkov V. (2015) Ukraintsy massovo begut v Rossiyu [Ukrainians flee en masse to Russia]. Available at: <http://podrobnosti.ua/2043369>
5. United Nations Organization (2022) V Ukrayini ponad 1 mil'yon pereselentsiv [There are more than 1 million displaced persons in Ukraine]. *24 kanal*.
6. Chy mozhut' ukraïn's'ki bizhentsi, yaki vyyikhaly z Yevropy dodomu, zнову povernutysya do YeS: poasnyla yevro komisar (03.08.2022) [Can Ukrainian refugees who left Europe return to the EU again: the European Commissioner explained]. Available at: <https://www.0382.ua/news/3437303/ci-mozut-ukrainski-bizenci-aki-viihali-z-evropi-dodomu-znovu-povernutisa-do-es-poasnyla-evrokomisar>
7. International Organization for Migration (2022) Zvit Mizhnarodnoyi orhanizatsiyi po mihratsiyi (MOM) [Report of the International Organization for Migration], 29 chervnya.
8. United Nations Organization (2022) V OON pidrakhuvaly, skil'ky bizhentsiv uzhe povernulosya v Ukrayinu [The UN has calculated how many refugees have already returned to Ukraine]. *Slovo i dilo*. Analitichnyy portal. Available at: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/16/novyna/svit/oon-pidrakhuvaly-skilky-bizhentsiv-uzhe-povernulosya-ukrayinu>
9. 10. International Organization for Migration (2022) Zvit pro vnutrishnye peremishchennya v Ukrayini [Report on internal displacement in Ukraine]. Opytuvannya zahal'noho naseleennya. Raund 8. 23 serpnia.
10. UVKB OON (2022) Sytuatsiya z bizhentsyamy v Ukrayini. [The situation with refugees in Ukraine]. Portal operatyvnykh danykh. Available at: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.23680058.1611198234.1664448820-781933607.1664448820

Fedotova Tatyana

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tuhan-Baranovskyi (Kryvyi Rih)

TRANSFORMATION OF THE EMPLOYMENT POTENTIAL OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Summary

Changes have been made in migratory flows and obligations in the aftermath of combat operations in Ukraine. The vectors of migration from Ukraine to the Ukrainian world are analyzed. The negative consequences of the disruption of the labor potential of Ukraine through the transformational disruption of the work force were identified. The main warehouse elements of the labor potential were established, which should be recognized in the flow, and the nature of their changes was analyzed. The economic development of the country is affected by the consequences of the armed conflict of any level, and a separate direction of influence should be the departure of the workforce from the territory of employment and the country in general, losses among the civilian population, professional and qualification disparities. Conclusions were made about the existence of a problem of loss of value of human potential in Ukraine, which is not being solved and is only deepening over time. The results and conclusions of individual studies conducted on the basis of local conflicts in the countries of the world are already outdated in many aspects today and significantly differ from the impact of modern conflicts. In connection with the short-term period of the military work on the territory of Ukraine, we can practically speak about the number of publications in this direction directly, and they are more in such a short time directly, as they have invested in the labor potential of the state. Singing peace may be a place for research, and those are more scientific and journalistic in nature, or analytical looking at the obvious statistical data of international organizations, in part of migration processes. It can be stated that the appeals are directly closed. Although internal migration during conflict increases employment in certain regions, however, the negative impact on the national economy remains due to the loss of jobs within the state due to casualties or emigration. It has been foreseen that turning to the pre-war level the development of the labor potential will require a great deal of time, a significant investment in that special system of organizational and structural approaches, and the deacists spend it on a pity to become irrevocable and non-returnable.

Key words: migration, migration vectors, national economy, labor potential.